

OLLA E MIRA, DOUS MARCADORES DISCURSIVOS EN TRES LINGUAS: PORTUGUÉS, GALEGO E ESPAÑOL

SORAYA DOMÍNGUEZ PORTELA
CPI Doutor Daniel Monje, Navia de Suarna

RESUMO

Neste traballo preséntase unha descrición do funcionamento dos marcadores discursivos (MD) *olla / olha* en galego e portugués e *mira* en galego e español. Polo tanto, este é un traballo encadrado na liña de investigación da análise do discurso, combinada coa lingüística contrastiva. Nestas páxinas trátanse de maneira principal a cuestión de por que certas formas dos verbos de percepción adoitan desenvolver unha función discursiva, o funcionamento e os valores dos MD *olla / olha* e *mira* nun corpus exemplos das tres linguas, e mais os contrastes existentes entre elas. De maneira máis específica, analizaranse as diferenzas entre *olla* e *mira* en galego e as súas causas.

PALABRAS CLAVE

marcador discursivo, verbos de percepción, contacto de linguas, *olla/olha*, *mira*

“Look and stare, two discursive scoreboards in three languages: Portuguese, Galician and Spanish.

It is presented a description of the discursive scoreboards operational process (MD) *olla/olha* in Galician and Portuguese, and *mira* in Galician and Spanish. Therefore, this work is placed in the research line of the speech analysis, combined with contrastive linguistics. In these pages is mainly treated the question why certain perception verb forms use to develop a discursive function, the operational process and the values of MD *olla/olha* and *mira*, all that situated in an exemplified corpus

of three languages, and even more the existing contrasts among them. In a more specific way, the differences between Galician *olla* and *mira* and its causes are going to be analyzed.

KEY WORDS

discursive scoreboard, perception verbs, contact languages, *olla/olha, mira*.

1. *Introducción*

A lingüística contrastiva configúrase como unha ferramenta rendible para o coñecemento dun feito de lingua concreto ou un código particular, xa que a través dunha análise plural se pode acceder a un coñecemento máis profundo dun feito singular. Esa é a razón pola que á revisión dos marcadores discursivos (dende agora MD) galegos *olla* e *mira* lle adxuntamos o tratamento destas mesmas partículas noutros dous idiomas da mesma familia románica: o portugués e o español.

A razón da escolla destas dúas linguas encóntrase, fundamentalmente, en dous factores: o espazo e a historia. No que respecta ó primeiro, mentres o galego linda co portugués polo sur, co español comparte territorio administrativo, ó seren as dúas linguas cooficiais de Galicia. Xunto das dimensións locativas, as cales tamén xustificarían a escolla de, por exemplo, o asturiano, as razóns históricas argumentan a selección destes idiomas. En primeiro lugar, o galego e o portugués parten dunha mesma variante dialectal do latín, a cal, á súa vez, se resolve en dous códigos diferentes a partir da anterior escisión política. No que se refire ó español, a convivencia, de natureza conflitiva en diferente grao segundo o momento histórico, destes dous idiomas nun mesmo territorio político produciu unha serie de interferencias lingüísticas que interrelacionan estreitamente estes dous idiomas na nosa comunidade. Polo tanto, o portugués e o español non só son idiomas veciños para o galego, senón que manteñen con este unha relación suma-

mente estreita dende, practicamente, o comezo da historia dos tres.

Presentado o contexto idiomático deste traballo, réstanos delimitar a segunda parte do título do traballo, é dicir, definir o concepto MD. Dende os primeiros tempos da investigación lingüística recoñeceuse a existencia dun tipo de partículas que contaban cun alto uso, pero que non desenvolvían un rol facilmente delimitable na oración. A ambigüidade do seu funcionamento fixo que en moitas ocasións fosen consideradas dunha forma allea á gramática e metidas en caixóns estanco con diferente nomenclatura: *apoios léxicos, complementos externos*, etc. Dende os anos 60 do século pasado, co desenvolvemento da Análise do Discurso, estes elementos convertéronse, por primeira vez, en obxecto nuclear de estudo. O feito de que adquiriran este status non significa que se avanzase moito no seu coñecemento. A súa pluralidade semántica e funcional fai que, na actualidade, dar unha definición pechada do que é un MD non sexa posible. O conseguido ata o de agora é a delimitación dunha serie de propiedades que, en maior ou menor medida, todos os MD cumpren.

- Son palabras que non funcionan a nivel da oración, senón no discurso, xa que o seu labor é organizalo ou modalizalo ou relacionar un enunciado co conxunto do acto comunicativo.
- Perden as características que lle son inherentes á categoría gramatical da que derivan. O proceso de gramaticalización non é idéntico para todos os MD, de modo que, por exemplo, algúns que proveñen de verbos poden manter a rexencia de suxeito, aínda que sexa dunha forma máis ou menos fosilizada.
- Aparecen illados da liña entoativa.
- Non poden negarse.
- Teñen a capacidade de combinarse con outros MD.
- O funcionamento e valor dos MD son escollas propias de cada lingua, establecéndose estas partículas como un dos elementos máis definitorios dun idioma e o seu

dominio como un dos niveis finais para contar cunha competencia alta na lingua que se estea a aprender.

A delimitación dunha listaxe pechada de MD para unha lingua, sexa cal for, é unha tarefa aínda en curso. Deste modo enténdese que o habitual sexa o traballo sobre un número limitado de formas. Ese é o noso caso, ó circunscribirmos a dous MD: *olla* e *mira*.

2. Dos verbos de percepción sensorial ós MD conversacionais

Os MD non se definen como unha nova categoría gramatical. Son palabras ou xiros frásticos de moi diversa orixe que en determinados contextos pasan a funcionar como partículas discursivas e perden as propiedades que lle son propias á categoría da que derivan. Estes elementos teñen a súa orixe en adverbios, conxuncións, verbos, etc.

Ti vés e pidesme un favor qu'eu ch'otorgo; **pois ben**, é raro atopar quen esté disposto a lembrarse e a corresponder a el (*A Fuliada*, 1888, 2).

Oe, Pedro, nas cousas de amores non che valen razóns (Pla Xubiri, 1917, 64).

Para moitos MD o punto de partida é un lexema verbal, singularmente se describe unha percepción sensorial de natureza visual ou auditiva. O salto funcional (verbo > MD) xustifícase polo significado de partida destas unidades, cun posterior proceso progresivo de desgaste semántico. Os verbos sensoriais do tipo *oír* ou *ollar*, en primeiro lugar, describen a acción de percibir algo ou alguén co oído ou coa vista outro algo ou alguén; nun segundo nivel, o/a emisor/a procuran que o/a receptor/a oia ou vexa algo ou alguén; e, por último, xa non é preciso que se faga referencia a esas accións, senón que o único que se busca é captar a atención do que está a interrelacionar co que emite a mensaxe. Isto é, a finalidade do emisor é chamar a

atención do receptor sobre un asunto ou feito, sen que haxa unha visión ou audición dun feito concreto. En definitiva, alteran o seu punto de referencia do campo físico (visual ou auditivo) para o da acción mental, ó contextualizar situacións subxectivas, derivando deste un sentido pragmático centrado no texto do falante.

Polo tanto, enténdese que este sexa un dos recursos máis rendibles para a creación de MD dirixidos cara ó receptor. Ademais, ó compartiren orixe gramatical e semántica (verbos de percepción sensorial), enténdese que, fóra de manter as características propias para o conxunto de MD, xurdan outros puntos comúns singulares a este subtipo. Estas pódense reducir a dous (Gallardo Paúls e Marín Jordà, 2005, 60):

- Derivan de formas imperativas ou relacionadas co imperativo.
- Teñen un carácter connotativo básico que os vencella co receptor.

O feito de que estes MD sexan elementos cos que se interactúa co oínte do acto comunicativo xustifica que se clasifiquen como MD conversacionais.

Ó igual que non existe unha definición pechada de MD, tampouco hai unha clasificación única dos seus subtipos. As funcións destes elementos son de moi variada natureza: poden enfatizar a información, xerarquizala, organizala... Os aspectos que se poden considerar para a súa clasificación son moi numerosos, pero aínda así algunhas etiquetas van triunfando ó seren recorrentes nos diferentes estudos sobre estas partículas. Unha delas é o de MD conversacional para o que funciona a nivel da conversación. Son elementos que organizan a fala en quendas e pasan a caracterizar o acto comunicativo como un modelo simétrico -cando ambos interlocutores teñen o mesmo dereito non só de tomar a palabra, senón tamén de escoller o tópico discursivo, direccionádo de acordo co tempo de participación- ou asimétrico. Isto é, o uso dos MD conversacionais restrínxense a este tipo de discurso, sexa

convencional ou un simple recurso do código escrito para facer partícipe o receptor do proceso comunicativo, aínda que non teña posibilidades reais de actuar no suposto diálogo.

3. *Mira e olla, en galego, portugués e español*

Mira e *olla* son dous MD derivados de verbos de percepción visual cunha distribución diferente nas tres linguas peninsulares consideradas neste traballo. Mentres no idioma portugués só *olha* se desenvolve como unha figura do discursivo, para o español esta non é unha opción, senón que con este papel aparece exclusivamente *mira*. Pola contra, o galego sitúase como ponte entre os dous idiomas veciños: as dúas partículas son MD galegos, aínda que non teñen a mesma importancia de uso. *Mira* é máis recorrente có seu compañeiro.

Para observar o comportamento e os valores que lle engaden estes elementos ó texto, temos en conta dous tipos de fontes: por un lado, un corpus de rexistros reais elaborado para esta investigación e, polo outro, facemos uso de traballos doutros autores sobre estas partículas. O peso de cada unha destas fontes será diferente segundo o idioma en cuestión.

Na lingua española o funcionamento de *mira* está amplamente estudado, polo que nos faremos eco dos resultados de diferentes publicacións sobre o tema, destacando os artigos de Martín Zorraquino e Portolés (1999) ou Gallardo Paúls e Marín Jordà (2005).

Para o portugués entran en xogo os dous tipos de vías: a bibliográfica, con traballos como o de Rost (2005), e tamén a de corpus. Neste caso elaboramos unha base de datos extraída do *Corpus Lingüístico da Universidade de Lisboa*; esta base de datos está formada, á súa vez, por diferentes corpora. Para o tratamento de *olha*, un MD conversacional, tomamos en consideración exclusivamente o *Corpus de Português Oral*, xa que nos interesaban os discursos conversacionais onde os dous interlocutores estivesen presentes e, polo tanto, onde este tipo de partículas de interacción entre eles son máis comúns. O

Corpus de Português Oral está configurado a partir de conversas recollidas na obra *Português Fundamental* de María Fernanda Bacelar do Nascimento (1987) elaborada para o proxecto *Português Fundamental*. De aquí extraemos un total de 67 rexistros onde *olha* perde o seu rol verbal e funciona como un MD.

No caso do galego, a investigación circunscríbese exclusivamente a un traballo de corpus. Este tipo de partículas na lingua galega comezaron a ser estudadas na última década e fíxose ese tratamento ou dende unha perspectiva moi xeralista (Freixeiro Mato 2005) ou circunscribíndose a un número restrinxido de marcadores entre os que non se inclúe *mira* (Domínguez Portela 2006). A fonte para a elaboración do noso corpus é o *Tesouro Informático da Lingua Galega* (TILG) formado por máis de 11 millóns de rexistros de palabras que se engloban nun total de 90 mil lemas extraídos de 1500 fontes, creado polo Instituto da Lingua Galega. De aquí, atendendo só obras datadas a partir de 1970 -para procurar o maior equilibrio posible coas épocas de estudo contemporáneas das fontes portuguesas e españolas-, obtivemos un total de 143 rexistros en que *olla* é usado como un MD e 2011 de *mira*.

Na busca dunha definición do funcionamento destes dous MD, delimitamos unha serie de aspectos que xurdiron como fundamentais para esta finalidade:

- o estilo de lingua: observar se son partículas propias dun estilo concreto ou se non hai restricións a este nivel
- as súas posibilidades combinatorias con outros MD, xa que esta non é unha capacidade xeral para o conxunto de MMDD
- a súa posición dentro da oración: se é fixa ou permite mobilidade
- a súa colocación dentro da liña entoativa do discurso, e en particular se esixe unha liña prosódica.
- a súa complementación, é dicir, se ten capacidade de rexer complementos herdados da súa orixe verbal ou se perdeu esta propiedade

- o seu valor dentro da oración ou do discurso, a súa finalidade discursiva
- a súa incapacidade de ser negado, en liña co común para o conxunto dos MD

Moitos destes aspectos axudarannos a determinar se estamos ante partículas cun funcionamento totalmente discursivo, ou se aínda son elementos en proceso de cambio gramatical ó preservar parte do funcionamento propio ó seu pasado verbal.

4. *Olha e olla*

4.1. *Estilo de lingua*

Tanto en portugués coma en galego, defínese como un MD conversacional por axudar a entender como ocorre o diálogo. Mais non é común en todo tipo de conversas, senón que recollemos un condicionante constante nos dous idiomas: o estilo de lingua coloquial. En portugués, dos 67 rexistros totais do corpus de estudo, só 1 se podería adscribir a un estilo de lingua formal;

Como é um povo e como é necessariamente uma política, não é. A. Pois, e olha, por exemplo em relação ao papel fundamental que a televisão tem nos meios sociais (Bacelar do Nascimento, 1987, 306).

e no galego, só 5 rexistros dos 143 totais.

Luar frío cobra noite son en todo augas femias; olla que a metalurxia é sustento do mundo (Méndez Ferrín, 1994, 33).

O léxico, o tema tratado e o posicionamento do emisor a respecto do receptor sitúannos nun ámbito formal, pero é xustamente o MD *olla* o que suaviza a formalidade da

intervención. Polo tanto, *olla*, nas dúas linguas, adscríbese ó grupo dos MD conversacionais propios da coloquialidade.

lingua	estilo de lingua	
	coloquial	formal
portugués	66	1
galego	138	5

4.2. Valores do MD

No plano do significado, a escolla deste MD responde á necesidade de captar a atención, basicamente en dous niveis: sobre o receptor ou sobre a información. Á súa vez, en cada un deles *olla / olha* adquire diversos subvalores.

Cando a finalidade de *olla / olha* é conseguir a atención do receptor, xorde porque se quere asegurar a comprensión exitosa da mensaxe. Nestes casos o emisor vai:

- comezar unha nova intervención orixinal para informar sobre algo que considera relevante:

Olla, cretino Amado: rematou a Asamblea (Méndez Ferrín, 1980, 28).

Mana, olha, sabes, que afinal a moreia que eu comprei não prestava para nada (Bacelar do Nascimento, 1987, 131).

É bastante habitual que o introducido sexa unha pregunta,

E olla unha cousa, ¿ese Don Erno teu castigáte tamén cando bafordas mal? (Cabana, 1996, 73).

Olha: rapazes, sabe por onde se nota? Pelo peito! (Bacelar do Nascimento, 1987, 92).

unha advertencia, consello ou aviso.

Olla , Garela, millor será que cales e que non me fagas falar (Blanco Amor, 1974, 27).

Olha, já me vou, já ando desde sábado a fazer viagem (Bacelar do Nascimento, 1987, 244).

- responder unha pregunta dun outro:

¿Que por qué falo deste xeito... cando pertence á gramática non a un libro de «pasá-lo tempo»? Pois olla, fun a Madrí onde fan os presidentes que as sobriñas e os parentes, sen poñer nada de si, poidan amosa-los dentes (Barxa Iglesias, 1984, 11).

O que é que tu fizeste? X: Olha, fomos 'a... sabes quem é o NP? A: Sim. X: Fomos à... temos ido agora à praia. (Bacelar do Nascimento, 1987, 102).

- ou buscar unha actuación consecutiva no receptor, xa que domina a función apelativa no discurso:

¡Non, co fol non que espallas a borralla... olla como espallas a cinza que voa emporcallando todo! (Díaz Fernández, 1985, 87).

Olha, espera lá, olha agora vai comezar a feiticeira (Bacelar do Nascimento, 1987, 138).

Polo tanto, a súa función neste nivel achégase moito á dos organizadores do discurso, ou sexa, non só modaliza o que se di, senón que tamén o xerarquiza dentro da conversa.

Por outra banda, cando o focado é a información, a chamada de atención é sobre o dato en si mesmo. Pódese querer destacar por diferentes razóns, para:

- reafirmar a intensidade, grao ou importancia da mensaxe que se acaba de dar:

Olla o bonito que es (Ledo Andión, 1985, 95).

O meu menino, olha, desde que almocei ainda não o vi mais (Bacelar do Nascimento, 1987, 244).

- transmitir a estupefacción ou sorpresa -negativa ou positiva, segundo o contexto- que produce unha información no receptor:

Olla o que di este télex (Cid Cabido, 1988, 125).

Mesmo os sonsinhos, sempre vão fazendo das suas, olha... B: Até andam com divorciadas... (Bacelar do Nascimento, 1987, 103).

- descargar de dramatismo ou suavizar a incomodidade que pode producirle o que se vai dicir ó emisor e/ou ó receptor, por a nova información se opor á opinión do outro ou por non ser esperable:

Olla , non sei. O Xacinto di que non fixeron ningún mal (Rodríguez Troncoso, 1996, 57).

C: Vamos, vamos embora! X: Pois, vê lá, tu é que sabes. Olha, eu não, não forço porque sei, eu sei que é (Bacelar do Nascimento, 1987, 305).

- focalizar a información por ser o dato final, a conclusión dunha exposición

Olla: tes razón cando dis que eu soio nascín pra traballar (Catoira, 1977, 51).

O amigo NP arregalou-se-lhe logo o olho, e estas duas coitaditas de perna fina, olha, foram logo desprazadas (Bacelar do Nascimento, 1987, 103).

- ou destacar a explicación ou argumentación para guiar a comprensión do receptor, xa que o emisor considera que o exposto non queda claro

¿Non se louvaban de portarme e seren meus parentes? E olla que a min pouco me estraña que non quixesen escoitar o que ti lles pedías (Cabana, 1996, 163).

Como é um povo e como é necessariamente uma política, não é. A: Pois, e olha, por exemplo em relação ao papel fundamental que a televisão tem nos meios pequenos como Mangualde, praticamente digamos como meio de televisão é o único (Bacelar do Nascimento, 1987, 306).

Con estas dúas últimas finalidades -introducir unha conclusión ou unha explicación- retoma novamente a súa función de organizador do discurso, xa que xerarquiza a importancia ou regula a orde dos elementos discursivos.

No referente á predisposición desta partícula en adquirir cada un destes valores e subvalores segundo a lingua, observamos un funcionamento, a grandes trazos, común. En primeiro lugar, tanto no galego coma no portugués, *olla/olha* ten as mesmas posibilidades de ser usado para facer unha chamada de atención sobre o receptor coma sobre a información.

Valor	subvalor	portugués	galego
chamada de atención sobre o receptor	total	45%	49,5%
	informar	10,5%	18%
	resposta	1,5%	3%
	preguntar	4,5%	0,5%
	advertir	21%	18%
	apelativo	7,5%	10%
chamada de atención sobre a información	total	55%	50,5%
	intensidade ou énfase	25%	24,5%
	estupefacción	3%	16%
	suavizar	6%	1,5%
	conclusión	10,5%	7%
	explicación	10,5%	1,5%

Ademais, dentro de cada grupo de sentidos, destacan os mesmos no galego ca na lingua lusa: se se procura captar a atención do receptor será para informalo ou advertilo e se o focado é a información propiamente dita será para reforzar a súa intensidade ou importancia ou porque se trata dunha conclusión.

Pola contra, encóntranse diferenzas na predisposición que cada idioma rexe a respecto dos restantes subvalores que pode adquirir este MD. Son todos eles secundarios, pero sitúanse

dunha forma diferente dentro da escala de normalidade de uso en cada un dos códigos lingüísticos. Deste modo, *olla* como marcador de sorpresa é máis habitual na lingua galega ca na veciña, mentres que na lusa recórrese en máis casos a *olhar* para focalizar a explicación que se vai introducir. Son, sempre, diverxencias porcentuais en valores non nucleares desta partícula. Polo tanto, podemos concluír que o funcionamento discursivo deste MD é moi similar entre o galego e o portugués.

4.3. Posición no discurso

Outro punto compartido polas dúas linguas encóntrase na posición que ocupa *olla* na oración. A situación maioritaria é a inicial, superando o 75% dos rexistros nos dous idiomas.

posición	tipos	portugués	galego
inicial		76%	80%
posposto a un elemento externo	nexo coordinante	9%	8%
	MD	6%	7%
	vocativo	3%	1%
posposto a un elemento oracional	tras suxeito	3%	
	tras verbo		1,5%
	tras complemento temporal	3%	0,5%
	tras complemento locativo		0,5%
final			1,5%

Cando non se coloca neste lugar, encontramos tres situacións diferentes:

- *precédese por un elemento externo:*

A maioría dos casos en que *olha*, en portugués, e *olla*, en galego, non ocupa a posición inicial na oración débese a que este lugar é cuberto por outro elemento alleo á sintaxe da estrutura, é dicir, antepónse un segundo elemento externo que concorre con este MD por situarse no mesmo lugar na construción. Antecedén a este MD ou un nexo coordinante:

Sei que non o es, se o queres así. Pois non faltaría máis. Pero olla qué ocasión tan boa para buscar un cambio de situación (Martínez Oca, 1983, 189).

É interesante a participación de bons orquestradores na canción portuguesa. A: Mas olha, não achas por exemplo que a canción portuguesa é ainda, quer dizer, ainda é muito incipiente (Bacelar do Nascimento, 1987, 276).

outro MD:

O sabor do cornecelo ten as roxas nos seus labios: pois olla que o cornecelo precúra-no os boticarios (Lorenzo Fernández, 1973, 124).

Olha, espera lá, olha agora vai comezar a feiticeira (Bacelar do Nascimento, 1987, 138).

ou un vocativo:

Palomiña encantadora, olla que son cazador (Lorenzo Fernández, 1973, 128).

Mana, olha, sabes, que afinal a moreia que eu comprei não prestava para nada (Bacelar do Nascimento, 1987, 131).

- *precédese por un complemento oracional*

En menor medida pode posporse a complementos da oración que o MD está a modalizar. Son casos moi minoritarios e responden sempre a unha mesma finalidade comunicativa: realizar unha focalización do dato, sexa o xa dito (cando se pospón ó suxeito ou ó verbo):

E morreram, morreram, morreram, e os ciganos, coitados, pronto, olha, morreram (Bacelar do Nascimento, 1987, 279).

Pastorciños e magos de gran sabencia achéganse olla á túa beira! (Cao Martínez, 1983, 158).

ou sexa o que se vai dicir (ó se pospor á indicación temporal ou locativa):

No día seguinte, olha, tudo o que la pôs, foi tudo! (Bacelar do Nascimento, 1987, 270).

Diante túa, olla, un grande cadro de mandos (Méndez Ferrín, 1986, 116).

- *conclúe a oración*

Só na lingua galega se rexistrou unha última opción: a posición final na oración é ocupado por *olla*. Pero nestes casos, este elemento non funciona só, senón que se inclúe nun MD composto, que toma a forma de unidade frástica, aínda que fosilizada, independente. Á súa vez, o primeiro elemento desta unidade discursiva é *olla*.

Xa quedaba tranquilo, olla ti que cousa (Eiré, 2000, 69).

Polo tanto, o que semellaba unha diverxencia de funcionamento non é tal, xa que o que se sitúa no último lugar da estrutura é un MD oracional, no que *olla* ocupa a posición inicial, antecedendo incluso o suxeito. De modo que, tamén nestes casos, *olla* se caracteriza por esixir introducir a unidade discursiva.

Esta é a primeira discordancia de consideración que encontramos entre o galego e o portugués no que se refire ó funcionamento deste MD. Pero será a ponte que nos leve ó aspecto do seu comportamento máis afastado entre linguas: as capacidades combinatorias de *olha* e *olla*.

4.4. *Capacidades combinatorias*

A posibilidade de aparecer unha acumulación de MMDD é habitual; nalgúns casos só son acumulacións de partículas externas que modalizan ou organizan o discurso cada un dunha forma, mentres que noutros funcionan como elementos compostos que producen un único efecto sobre el.

Con *olla* e *olha*, as posibilidades de que este MD apareza xunto doutro marcador son diferentes segundo o idioma. Hai unha situación inversa: mentres en galego a tendencia é que *olla* se combine con outra partícula, en portugués *olha* adoita aparecer como un MD simple e sen acompañamento doutras unidades periféricas.

lingua	funcionamento do MD	
	illado	combinado
portugués	60%	40%
galego	36%	64%

Os elementos que poden acompañar o noso redúcese a tres tipos: outros MD ou complementos externos, o vocativo e complementación verbal herdada do pasado gramatical do marcador. Das dúas primeiras xurdiron exemplos en galego e en portugués, mentres que da última só apareceu na lingua galaica.

4.4.1. *Olha / olla xunto doutros MD ou complementos externos*

Nestes casos, hai dúas posibles situacións: o funcionamento destes elementos como unidades independentes acumuladas, ou, a partir da súa xuntanza, a configuración dun novo MD composto.

Son acumulacións de MMDD ou MD e complemento externo os encontros:

combinatoria	nº de rexistros	
	portugués	galego
<i>olla, olla</i>	-	5
<i>ala, olla (ti)</i>	-	1
<i>olha, (Vº,) sabes</i>	2	-
<i>olha, espera lá</i>	2	-
<i>pronto, olha</i>	1	-

Como se pode observar, o galego e o portugués non comparten tipos de xuntanzas discursivas. No comezo deste traballo referimos que os elementos que funcionan como MD e os seus valores é un trazo moi singularizador de cada idioma. A explicación para isto pode encontrarse en que dentro destas partículas podemos establecer dous grandes grupos: un primeiro onde se inclúen elementos que, por evolución semántica, acaban desenvolvendo este rol discursivo na maioría dos idiomas (por exemplo, os derivados dos verbos sensoriais), e un segundo moito máis dependente de modas ou estilos lingüísticos, que responden a procesos de creación singulares de cada comunidade de falantes. Boa parte dos elementos cos que se combina *olha / olla*, sen configurar unha unidade composta, pódense incluír no segundo subgrupo, o que xustifica o afastamento entre códigos.

a. Repetición de MD

É unha fórmula só recollida no corpus galego. O uso reiterado desta unidade funciona sempre dunha mesma maneira: procúrase captar a atención do interlocutor, habitualmente porque hai unha mudanza de tema. Entoativamente configuran unidades diferentes, o que mostra que non se desenvolven como un MD composto, senón como a acumulación reiterativa dun mesmo:

Claro que ti de raparigo non eras tan feo coma agora... Olla, olla ... Dá gusto a un pai ver durmir o seu neno... (Cabana, 1996, 111).

b. ala + olla

Tamén exclusivo da lingua galega, neste caso *olla* é precedido por outro elemento externo da oración. Non comparten en ningún caso liña entoativa e a súa acumulación é unha estratexia coa que o emisor busca reforzar a focalización da conclusión que se vai introducir, marcándoa como unha realidade sorprendente a través do uso de *ala*.

Alá, olla ti, era a auga a que faltaba (Martínez Oca, 1993, 14).

A partir de aquí, consideramos as combinatorias recollidas na lingua portuguesa.

c. olha (+ V) + sabes

Xunto de *olha sabes* aínda pode aparecer un terceiro elemento: un vocativo. *Sabes* sempre se coloca despois dos outros constituíntes e nunca comparte liña entoativa con ningún deles. Finalmente, no que respecta ó valor de *olha*, nestes casos funciona como unha voz de chamada cara ó receptor: búscase captar a súa atención porque vai ser informado ou advertido sobre unha realidade. Os outros dous elementos funcionan cara a mesma finalidade, a de captar a atención do destinatario.

Mana, olha, sabes, que afinal a moreia que eu comprei não prestava para nada (Bacelar do Nascimento, 1987, 131).

d. olha + espera lá

Espera lá é un MD de estrutura frástica que en dous rexistros segue a *olha*. Como no caso anterior, tampouco comparten liña entoativa e a combinatoria de *olha, espera lá* tamén funciona como unha chamada de atención sobre o receptor; con estas estruturas búscase unha reacción no comportamento do interlocutor, especialmente a través do segundo marcador.

Olha, espera lá, olha agora vai comezar a feiteira (Bacelar do Nascimento, 1987, 138).

e. pronto + olha

Estes dous elementos tampouco comparten liña entoativa e, mentres *pronto* interrompe a enunciación, *olha* focaliza o dato que introduce marcándoo como a conclusión ou resultado do proceso comunicativo que se está a realizar.

E os ciganos, coitados, pronto, olha, morreram (Bacelar do Nascimento, 1987, 279).

Noutros casos, a xuntanza de varios elementos externos resólvese na configuración dun MD composto.

MD composto	nº de rexistros	
	portugués	galego
<i>olla / olha que</i>	10	40
<i>pois olla</i>	3	7
<i>olla como</i>	-	11
<i>olla (ti) por onde</i>	-	1
<i>olha lá</i>	2	-
<i>olha agora</i>	1	-

Fóra dos dous primeiros, que aparecen nas dúas linguas, tampouco coinciden o galego e o portugués nos MD compostos con *olha / olla*.

a. olha / olla que

Este é o encontro máis recorrente nos dous idiomas.

Bati à porta do quarto: “Olha que já são horas.” (Bacelar do Nascimento, 1987, 141).

Si calaras, si calaras... Olla que eres comenenciudo (Blanco Amor, 1974, 34).

Forman unha única unidade discursiva que, semanticamente, pode aparecer con dous valores.

- focaliza o dato, reforza a intensidade da calidade ou grao especificado

Oh! Olha que chumbada, do futebol! (Bacelar do Nascimento, 1987, 113).

Olla que fermosas arbres -exclamaba ela, de súpeto (Cortezón Álvarez, 1981, 53).

- chama a atención do receptor, porque é introducida unha advertencia.

Mas olha que em dereito em Lisboa com alguns profesores eu sei que era assim! (Bacelar do Nascimento, 1987, 181).

Disme que vou tan velliño que non podo cos calzós: olla que a troita i o unto canto máis vellos, millor (Lorenzo Fernández, 1973, 71).

O funcionamento conxunto dos dous elementos explica que nun número moi reducido de construcións -1 en portugués e 4 en galego- haxa un corte na liña entoativa entre estes elementos, xa que nestes casos funcionan como unidades diferentes:

Ora um bocadinho de terra pequenino, um bocadinho de cenoura... e olha, que nós conseguíamos menos, ali! (Bacelar do Nascimento, 1987, 243).

¡Olla , qué sorpresa, o fillo do Aser (Blanco Amor, 1972, 169).

b. pois olla / olha

Pois en todos os casos se antepón a *olla*, e os dous sempre comparten liña entoativa.

Pois olha, fica sabendo que fazes mal em não ler (Bacelar do Nascimento, 1987, 149).

¿Que por qué falo deste xeito... cando pertence á gramática non a un libro de «pasá-lo tempo»? Pois olla, fun a Madrí onde fan os presidentes que as sobriñas e os parentes, sen poñer nada de si, poidan amosa-los dentes (Barxa Iglesias, 1984, 11).

Só nun rexistro en portugués aparece entre eles o nexo coordinante *e*,

Pois, e olha, por exemplo em relação ao papel fundamental que a televisão tem nos meios de comunicação (Bacelar do Nascimento, 1987, 306).

pero entendemos que é unha variante dun mesmo MD, máis do que unha ruptura na liña entoativa entre elementos.

Este MD composto céntrase no receptor: pasa a ser unha chamada para que o interlocutor poña atención sobre o que se

vai dicir, sexa unha opinión, advertencia, argumentación ou resposta.

c. olla como

Totalmente paralelo a *olla que* encontramos o conxunto *olla como* recollido na lingua galega. As dúas palabras comparten en todo momento liña entoativa e funcionan como voz de chamada sobre a información para reforzar a intensidade, grao ou calidade do dito. Este é un caso, coma *olla que*, en que se pode observar o paso intermedio na evolución de verbo de percepción a MD, xa que a partícula conserva, en certo modo, a idea de captación a través dos ollos a pesar de que se utiliza basicamente como un elemento focalizador.

-Ven aquí, muller. Acouga. Olla como non hai ninguén (Martínez Oca, 1993, 141).

d. olla (ti) por onde

Configura unha unidade entoativa independente do resto da oración e funciona como un focalizar da conclusión por presentarse como un feito sorprendente. Este é un claro exemplo de marcador composto onde os complementos rexidos non funcionan a nivel oracional, senón como expresión fixa discursiva, xa que *por onde* non remite en ningún caso unha referencia locativa pola que dirixir os ollos.

Mágoa de seren casados, tanto un coma o outro, se non olla ti por onde podían facer unha parella de intelectuais (Martínez Oca, 1995, 76).

e. olha lá

Este e os seguintes son MMDD compostos exclusivos da lingua galega.

Olha lá forma unha unidade entoativa illada do resto da construción coa que o emisor procura a captación da atención do receptor porque vai comezar a súa intervención, normalmente pisando a do outro. Polo tanto, é unha marca na procura de recuperar ou pasar a posuír a quenda de fala.

Olha lá, há alguma diferença de técnica para saltar um cav(...) para saltar um obstáculo comprido e, ou um obstáculo alto? (Bacelar do Nascimento, 1987, 151).

f. olha agora

Na única construción do noso corpus portugués onde se fai uso deste MD, os dous elementos forman parten dunha mesma unidade entoativa, independente do resto do discurso. Utilízanse para dirixir a atención sobre o propio discurso marcándoo como un feito que provoca estupefacción no receptor.

Aquilo às vezes até doía, e tinham que ficar sem o cabel(...)
C: Olha agora! (Bacelar do Nascimento, 1987, 236).

En definitiva, xunto doutros MD ou complementos externos *olha* amosa dous tipos de comportamentos: os dous MD funcionan como unha única unidade ó compartir liña entoativa e finalidade na estrutura (é dicir, xunto de *que, como, pois, lá, por onde* ou *agora*) ou, pola contra, son diferentes MD acumulados que presentan valores non exactamente sinónimos ou sinxelamente diferentes (por exemplo, con *pronto* ou *ala*).

4.4.2. *Olha / olla xunto dun vocativo*

A última concorrencia deste marcador cun complemento externo á oración é xunto dun vocativo. A voz de chamada habitualmente posponse ó MD e estes dous elementos case nunca comparten liña entoativa.

Olha, pá, não é para vos estar a desiludir mas essa coisa de vendedores e de inquéritos dura um mês, vocês ganham seis contos num mês (Bacelar do Nascimento, 1987, 140).

Olla, Garela, millor será que cales e que non me fagas falar (Blanco Amor, 1974, 27).

A través do vocativo aparece explícita unha referencia ó receptor, o que reforza a idea de *olha / olla* captar a súa atención, podendo ter esta procura distintas finalidades, como xa vimos nos valores do MD.

4.4.3. *Olla* con complementación verbal propia

Finalmente, colocamos como unha última opción de combinación a posibilidade de *olla* aparecer complementado por outras unidades. En portugués, tal e como a negación deste marcador, é unha imposibilidade sintáctica. Pola contra, mentres o galego comparte a incapacidade de negar *olla*, diverxe da lingua lusa ó permitir acompañarse por un suposto suxeito (*ti*), obxecto directo (*olla unha cousa*) ou circunstancial de modo (*olla ben*).

combinatoria	nº de rexistros
	galego
olla ti	8
olla unha cousa	1
olla ben	6

A pesar de xurdir como unha novidade a respecto do recollido para o portugués, tampouco podemos extrapolar deste tipo de estruturas que *olla* no galego conserva, como MD, o seu funcionamento verbal ou parte deste. Estas construcións son restos fosilizados que se configuran como MD frásticos. Unha mostra do dito encontrámolo en dúas características do comportamento destas unidades compostas. Unha delas refírese en concreto ó MD *olla ti*.

Ei, Roxelio!, o Santiago, o do tostadeiro de café, olla ti quen vai aparecer por aquí agora (Martínez Oca, 1995, 77).

Sintacticamente, semella que estamos ante un verbo (*olla*) xunto do seu suxeito (*ti*), pero para esta consideración xorden dificultades dende a mesma disposición dos elementos. O combinado *olla ti* sempre segue esta orde, é dicir, o verbo antepónse sempre ó pronome persoal tónico; isto choca coa regra básica da colocación dos constituíntes oracionais na lingua

galega, onde a distribución primeira é sempre suxeito + verbo + complementos; en galego só se encontra esta disposición dos elementos cando o verbo está en modo imperativo e focalízase o suxeito. Neste caso o suxeito non é o foco de atención, senón que o encontro *olla ti* respecta a disposición dos elementos habitual para *olla* como unidade discursiva, pois nestes contextos sempre esixe a posición inicial no discurso.

En segundo lugar, outro trazo característico destas tres construcións (*olla ti*, *olla ben* ou *olla unha cousa*) é que en todos os casos que rexistramos os membros da unidade frástica fosilizada os elementos comparten liña entoativa. Un dos trazos definitorios dos MD compostos de *olha / olla* vimos que era este comportamento melódico que aquí se respecta tamén.

Boeno, dáme un bico, e olla ben que xa estás ceibe destas falcatruadas (Catoira, 1977, 8).

E olla unha cousa, ¿ese Don Erno teu castigaste tamén cando bafordas mal? (Cabana, 1996, 73).

Polo tanto, estamos ante MD compostos que derivan de estruturas frástica, pero xa fosilizadas.

No que se refire á finalidade comunicativa destas estruturas no discurso, esta é de dous tipos:

- funcionan como captadores da atención do receptor porque se vai introducir unha pregunta ou advertencia; este é o uso tanto de *olla ben* coma de *olla unha cousa*.

Olla ben o que fago con il (Blanco Amor, 1972, 37).

E olla unha cousa, ¿ese Don Erno teu castigaste tamén cando bafordas mal? (Cabana, 1996, 73).

- chaman a atención sobre a información en si, ó configurala como un feito que produce estupefacción, por ser unha conclusión ou por querer intensificar a súa importancia; con este uso escóllese a fórmula *olla ti*.

Pero dicir non dixo nada, olla ti, se cadra gustaballe (Eiré, 2000, 110).

En conclusión, non estamos ante un verbo cos seus complementos, senón ante MD frácticos, ó seren unidades oracionais fosilizadas que funcionan no nivel discursivo.

A través das opcións combinatorias deste MD fomos definindo a súa situación na liña entoativa. Vimos que, cando funciona como un MD composto, os formantes do construto deben compartir liña melódica; mentres, se temos unha acumulación de MD ou un MD xunto de diferentes elementos externos da oración, o habitual é que haxa algún corte entoativo entre as partículas. Partindo deste postulado, ó seren maiores na lingua galega as capacidades combinatorias (co resultado dunha acumulación de elementos ou o funcionamento único destes) de *olla* ca na lusa, fai supor que o comportamento deste MD na liña entoativa será máis plural no referido idioma.

posición	construción	portugués	galego
illado	MD simple	63%	39%
	MD composto	15%	10%
non illado	MD simple	10%	17%
	MD composto (<i>olla que / como</i>)	12%	34%

Así, encontrámonos con que o funcionamento xenérico nas dúas linguas é paralelo: sempre que *olla* ou *olha* non formen parte dun MD composto cos elementos *que* ou *como*, o esperable será que tras el haxa unha ruptura na liña entoativa. Pero esta regra esixe unha matización: a consecuencia das maiores capacidades combinatorias deste elemento con outras partículas que non esixen o referido corte entoativo, as posibilidades de ausencia de ruptura aumentan na lingua galega.

En resumo, tanto en portugués coma en galego, *olla / olha* defínese como un MD:

- conversacional
- propio da coloquialidade
- situado, comunmente, na posición inicial do discurso
- usado para captar a atención, sexa sobre o receptor, sexa sobre a información
- combinable con outros elementos discursivos
- con autonomía prosódica

Pero tras este funcionamento xenérico e compartido xorden diverxencias entre linguas. As máis importantes encóntranse na capacidade de *olha / olla* aparecer xunto doutros elementos en cada un dos idiomas; en galego, as combinatorias son máis variables e comúns, o que tamén produce que o comportamento deste elemento na liña entoativa non sexa tan facilmente predicible coma no idioma luso. Isto é, en galego *olla* ten un funcionamento máis diversificado. Finalmente, outro punto onde diverxen entre linguas é o corpo funcional desta partícula. Os valores base de *olha / olla* son os mesmos nos dous idiomas, pero non hai coincidencia nos secundarios ou periféricos. Neste caso non hai unha diverxencia na amplitude de opcións, senón que presentan unha xerarquía de predisposición diferente para o conxunto de sentidos.

5. *Mira*

Como indicamos no inicio do traballo, *mira* utilízase como MD nas linguas galega e española, mentres que para o portugués só existe como forma verbal:

Agora, aquietada a imaginação e o ressentimento, mira e remira a alcova solitária (Assis, 1994, cap. 42).

ou como substantivo:

Tem olhos de canção e a mira boa (Carvalho, 1971).

A diferente distribución idiomática non significará necesariamente unha discordancia no funcionamento entre *olha / olla* e *mira*, senón que, polo contrario, os puntos comúns serán os máis.

A respecto do estilo de lingua, *mira* aparece no corpus galego como un MD propio da coloquialidade. De 2011 rexistros só 7 se poden adscribir á formalidade por cuestións léxicas e temáticas, aínda que, ó igual có visto para *olla/olha*, neste caso é o MD *mira* o que introduce un matiz de coloquialidade na conversa. A razón disto está en que o uso de *mira* (ou de *olla/olha*) significa a escolla dunha P2 para referirse ó receptor/a, indicativo de proximidade entre os participantes no acto comunicativo.

Todos eses que estaban en organizacións distintas ó Partido acabaron por ingresar nel e ata a ocupar postos de responsabilidade. Mira, o rector da Universidade daquela época era un home que coa Metrópole non pasara de administrativo de segunda e dicían que fora dos antigos independentistas radicais. (Alonso, 2001, 12).

En español, na bibliografía de consulta sobre *mira*, este é definido como unha partícula conversacional, pero non é habitual que se concretice o estilo de lingua que lle é propio (por exemplo, en Martín Zorraquino e Portolés 1999 non hai ningún tipo de especificación sobre o estilo de lingua). A única referencia que atopamos foi no traballo de Pons Bordería (1999). O autor analiza este elemento en ocorrencias coloquiais, polo que podemos concluír que o define como unha partícula prototípica deste estilo.

Y le dijee oye mira que ha venido un chico a dejar tu bolso que te lo has dejado en el coche (Pons, 1998, 222).

Deste modo tanto *olla* coma *mira*, indistintamente da lingua, son partículas propias da coloquialidade.

Un segundo punto compartido no funcionamento entre os dous MD é a súa incapacidade para aparecer como unha construción negativa. Nos tres idiomas non é posible negar estes MD.

¿Cómo che farei entender o que pasa?... Mira: os pais de Manoliño deben moitos cartos (Moure Mariño, 1971, 35).

*¿Cómo che farei entender o que pasa?... **Non** mira: os pais de Manoliño deben moitos cartos.

Tamén coinciden na súa posición fundamental inicial dentro da estrutura oracional que modalizan.

Na lingua galega, *olla* e *mira* teñen unha distribución moi parella no que se refire ás súas posibilidades de colocación dentro do discurso.

posición	tipos	galego
inicial		72%
posposto a un elemento externo	nexo coordinante	12%
	MD ou complemento externo	10,5%
	vocativo	1%
posposto a un elemento oracional	tras suxeito	1%
	tras verbo	0,5%
	tras complementos satélites	1,5%
final		1,5%

Mira ou é a primeira palabra

¿Cómo che farei entender o que pasa? ...Mira: os pais de Manoliño deben moitos cartos... (Moure Mariño, 1971, 35).

ou este lugar é cuberto por outro elemento externo co que concorre nesa posición.

O amo dixolle: Pois mira: primeiro, nunca vaias polos atallos (Alumnos Seminario de santa Catalina de Mondoñedo, 1999, 74).

¿De onde é? De Cantador de Enriba, Vaia, mira ti, non se lle nota nada o acento da rexión (Torres, 1971, 173).

Manolo, mira, hoxe pola mañá saíume unha rabañada de doce xabaríns (Alumnos Seminario de santa Catalina de Mondoñedo, 1999, 66).

Xuntando esas dúas posibilidades sumamos o 95,5% do corpus. O restante 4,5% repártese en dous contextos que tamén eran minoritarios para *olla / olha*: a posposición a elementos da oración modalizada polo MD ou a posición final no discurso (posibilidade allea para a lingua lusa).

A tipoloxía de complementos oracionais que pode anteporse a *mira* diversifícase a respecto do recollido para *olla / olha*, o que se pode xustificar polo tamaño dos corpora (moito maior para *mira*). Pero, de todos os xeitos, os elementos máis recorrentes que presentan esta capacidade son os mesmos que adiantaban a *olla*: por un lado, complementos satélites (con indicación temporal ou de condición amosándose como as máis repetidas), que se illan da información que se vai focalizar a través de *mira*;

E hoxe, mira, do máis inda vou indo, pero das pernas nada (Regueira Fernández, 1989, 94).

e por outro, elementos nucleares (suxeito e verbo) que, ó seren separados da unidade oracional e romper coa liña entoativa habitual, son eles os elementos destacados.

Pois seica tiña dereito a ela, mira ti, por se ter chamuscado un pouco alá atrás nun accidente de tráfico (Ribeiro Loureiro, 1989, 49).

Resta, finalmente, unha última opción no repertorio de posicións de *mira* na lingua galega. Tal e como *olla* neste idioma, cando *mira* segue a información que se quere focalizar e ocupa o último lugar da construción, aparece normalmente combinado con outros elementos ou configurando unha estrutura frástica illada, na que el é o primeiro elemento.

Tanta gracia que, iso: non habería de parar de rir ata mañá. Ti mira (Rei Ballesteros, 1992, 286).

Pero, a diferenza de *olla*, cubrindo esta posición pode aparecer el só como MD.

¡É que che levaba más de dez mil pesos, mira! (Regueira Fernández, 1989, 39).

É unha posibilidade moi reducida para o MD, o que explica que o seu valor focalizador se intensifique. Polo tanto, *mira* na lingua galega conta, de forma moi extraordinaria, coa opción de pechar o discurso, sempre que se queira aumentar a carga comunicativa da partícula.

Neste punto, aínda xurdiu unha singularidade no funcionamento de *mira* na lingua galega. Cando se rexistra o encontro *mira* + *ti*, resto fosilizado do pasado verbal do MD, a única opción construtiva non é a anteposición do verbo, como acontecía con *olla*, senón que este se pode pospor ó pronome (*ti mira*).

Non habería de parar de rir ata mañá. Ti mira (Rei Ballesteros, 1992, 286).

Esta orde dos elementos recóllese en 25 rexistros fronte a 168 en que se comparte a mesma disposición cá propia para *olla*. Ou sexa, a orde propia ós constituíntes da oración para a lingua galega é a menos común para este MD composto. Deste modo enténdese que, máis que estarmos ante unha situación lingüística diferente á vista para *olla ti* (a fixación dunha estrutura frástica), a redución de uso do encontro *ti mira* carga o MD composto dunha maior calidade intensificadora sobre a información que se quere focalizar, de modo que se mostra como unha estratexia comunicativa singularmente marcada.

En español, Gallardo Paúls et al. (2005: 62) indican que “el carácter parentético (...) hace que los marcadores discursivos [entre os que está *mira*] se sitúen en la periferia de la oración, generalmente al comienzo, si bien también hemos encontrado algunos casos de posición final”. Por conseguinte, marcan como esperable a posición inicial para este MD:

Mira, non lo sé es que, es todo y no es nada (Pons, 1998, 224).

E recoñecen a posibilidade de que peche a estrutura oracional como moito menos habitual.

Yo, ni lo he cogío, mira (Pons, 1998, 220).

Ó referírmonos ó valor que adquire *mira* unha vez se pospón a certas unidades sintácticas do discurso que o MD vai modalizar, fixemos unha referencia á utilidade comunicativa que adquire a partícula na conversa: facer unha chamada de atención sobre o receptor ou sobre a información.

Mira na lingua galega, en trazos xerais, conta coa mesma utilidade comunicativa ca *olla*, tanto no portugués coma no galego: presenta dúas funcións fundamentais (captar a atención, sexa do receptor, sexa sobre a información), as cales, á súa vez, inclúen diferentes subfuncións. Como acontecía con *olha/olla*, a importancia dos dous grandes macrosentidos de *mira* é moi similar.

Valor	subvalor	galego
chamada de atención sobre o receptor	total	48%
	informar	14,5%
	resposta	11%
	apelativo	5,5%
	preguntar	1%
	advertir	16%
chamada de atención sobre a información	total	52%
	intensidade ou énfase	26,9%
	estupefacción	16%
	suavizar	0,1%
	conclusión	4%
	explicación	5%

No que se refire ás subfuncións, dominan as mesmas ca con *olha / olla*. Cando se procura captar a atención do receptor é

porque se vai introducir unha advertencia ou sinxelamente informalo sobre un aspecto.

—¿Vedes alguén? —Non, seguíde —Mira que avisedes, poñen multa de quinientas pesetas (Torres, 1971, 106).

E, por outro lado, a focalización da información procura na gran maioría das estruturas intensificar a calidade, importancia ou interese do dato introducido.

Mira que hai xente pesada, machuca que machuca co tema (Torres, 1971, 23).

En galego, tanto con *olla* coma con *mira*, o seguinte valor máis empregado é marcar o dato como un feito sorprendente ou que causa estupefacción.

Pero mira, eu cando lle (ó meu irmán) vin o paraguas, no baile, co paraguas, no baile, co paraguas colgado por atrás, mira, aquilo, aquilo, aquel... (Regueira Fernández, 1989, 31).

Unha vez que nos afastamos dos sentidos dominantes, diverxen lixeiramente as porcentaxes de uso dos outros sentidos que poden adquirir os referidos MD na lingua galega, pero non a distribución na escala de predisposición de cada un deles (neste plano, pola contra, *olha* en portugués si ten un funcionamento diferencial). Polo tanto, no que respecta á funcionalidade comunicativa, *olla* e *mira* son partículas equivalentes no idioma galaico.

Por outro lado, no conxunto dos traballos consultados encontrámonos con que a terminoloxía utilizada para describir os valores de *mira* en español é moi diversa. Aínda sendo así, a través dos exemplos e das definicións destas etiquetas podemos establecer certos paralelismos coas que utilizamos para a nosa análise. Seguindo as propostas de Pons (1998), Gallardo e Marín (2005) e Galué (2002), defínese o funcionamento focalizador desta partícula en dúas direccións:

- captar a atención do receptor, un valor especialmente focalizado por Pons (1998, 217)

Pues mira que tomar el baño en tu piscina, eso también tiene, eso es boniquet (Pons, 1998, 217).

- repercutir na intensidade da información, ó indicar “un cambio en la evolución del discurso” (Gallardo Paúls, 2005, 66); no traballo de Gallardo Paúls (2005, 78) estes valores en *mira* ocupan ó redor do 66% do seu corpus.

Miara, eh, yo, no tengo tardes libres, eh? (Gallardo Paúls, 2005, 63)

Pero a diferenza do visto para *olla*, tanto en galego coma en portugués, e para *mira* en galego, neste MD en español o máis recorrente non é o seu uso como un elemento focalizador, senón como unha estratexia organizadora do discurso. Emprégase para introducir as quendas de fala, para comezar, mudar ou pechar un tema ou para pasar a tratar un subtema. Por exemplo, son un elemento fundamental para a estrutura global da conversa (Gallardo Paúls, 2005, 66):

Bueno/ yo/ es que/ ¿sabes lo que pasa?// hay cosas/ que de repente?// parece que no/ ¿no?// pero/ inglés y francés// por ejemplo/ Raúl/ al final cuesta quee/ de repente/ quiero expresar unha cosa enn// enn nee/ castellano// ¿eh?/ y de repente/ puess/ no sé por qué/ me salen palabras en inglés y francés/ ¿no? Y a esto// valenciano// ¿eh? Yy// no sé/ este/ me gustaría – tengo/ necesidad dee expresar/ paraa/ que todo el mundo / ¿eh?/ en vez de – dee afasia/ me gustaría/ no afásico/ pero mira/ es más? / se ve qu que/ mucho tiempo/ seguramente/ pero me es igual (Gallardo Paúls, 2005, 66).

Deste modo, mentres nas outras linguas predomina o uso de *olla* ou *mira* como estratexia intensificadora, en español este sentido de *mira* semella de menor peso fronte á función de organizador do discurso.

Alén de diferenciarse *mira* en galego e español no que se refire á súa funcionalidade no discurso, tamén presentan un comportamento distinto a respecto das capacidades combinatorias do MD.

Na lingua portuguesa, *olha* é un MD que se usa habitualmente sen acompañamento, e de habelo serán outros

MD (cos que se pode acumular ou combinar) ou un ou máis vocativos.

En español, *mira*, como todos os MD, ten a capacidade de combinarse con outras partículas máis ou menos fixas, pero tampouco aparece como a situación maioritaria. Os encontros máis frecuentes de *mira* rexístranse tamén xunto doutros complementos externos (*en cambio, entonces, es decir, finalmente, no obstante, sin embargo, pues, por lo tanto, interxeccións...*) ou con outros MD.

¿Qué es lo que pensaban al inicio y que es lo que piensan ahora? (...) Pues mira, de entrada, hay una cosa particular en la carrera, por lo menos en la escuela que nos tocó o que elegimos estar que fue la escuela de arte teatral de Bellas Artes (Muñoz, 2009).

Nos diferentes traballos só aparecen especificadas determinadas combinatorias entre MD. Pons Bordería (1998, 222) rexistra a acumulación de *oye mira* e destaca a ‘énfasis que añade la repetición’;

Y le dije oye mira que ha venido un chico a dejar tu bolso que te lo has dejado en el coche (Pons, 1998, 222).

ou Galué (2002, 37) “el marcador [usado para recuperar a quenda de fala] aparece reforzado por otra forma apelativa como *ven acá* con la que se procura, de manera enfática, captar la atención del otro”.

H3. No era un engaño.

Y3. Porque qué era lo que trataba [de decirle al pueblo].

H4. pero, mira, ven acá

Y4. yo no voté porque Chávez me estaba ofreciendo a mí una constituyente (...) (Galué, 2002, 37).

De modo que só refiren casuísticas de acumulación de MD e non rexistran a posibilidade de que *mira* sexa un formante dun MD composto.

Na lingua galega as posibilidades diversifícanse. *Olla* neste idioma adoita aparecer xunto doutras partículas: MD, outros complementos externos ou restos fosilizados de com-

plementación de *olla*. Para *mira* nesta lingua rexistrouse a mesma situación. Este MD adoita acompañarse dunha destas partículas, funcionando como unha acumulación de elementos externos á oración ou como un MD composto.

lingua	funcionamento do MD		
	illado	combinado	
		MD composto	acumulación de MD
galego	34,5%	48,5%	17%

Aínda que os tipos de partículas que se xuntan son os mesmos en *olla* ca en *mira*, con este último recolleemos un abano moito maior de elementos. De todos os xeitos, os combinados máis recorrentes coinciden cos rexistrados para *olla* na lingua galega.

Así, cando encontramos unha acumulación de MD o máis recorrente é que apareza unha reiteración de *mira* (48 rexistros)

E pois, ¿sabías qué fixo? Mira, mira... fixo masa con el, e pois comeu (Costas González, 1986, 247).

ou a xuntanza deste MD e un vocativo (301 rexistros);

¿Cómo foi que o trincaron..., despois? —Mira, rapaz, naquela fonda do Bidueiro barullaban demasiado (Gómez Vilavella, 1992, 139).

mentres que se o resultado final é un MD composto, dominan, ó igual ca para *olla*, *mira que* (440 rexistros),

Mira que gastou tempo varada nesta cama (Torres, 1971, 67).

mira como (79 rexistros)

Mira como se dá a temprá ¿ves? (Varela Buxán, 1975, 12).

ou *pois mira* (137 rexistros).

Eso, i así, sentados, e pagannos por estar sentados. Pois mira, sentados vamos andando (Vázquez Somoza, 1986, 140).

Os valores dos combinados e dos encontros de MD son os mesmos cós que presentan os correspondentes formados con *olla*. A única diferenza entre estes dous MD está en que xunto de *mira* as posibilidades combinatorias pluralízanse, singularmente no que se refire á acumulación de MD ou MD e complemento externo:

bueno mira:

Dixen eu: —Bueno, mira, eu vouche comer (Couceiro Pérez, 1976, 166).

mira sabes:

¡En fin, ho...! O carallo vintenove, mira, ¿sabes? Fora a partir daquel momento cando empezara el a se encontrar verdadeiramente cómodo con ela igual ca se un tabú acabase de ser tombado entre eles dous (Rei Ballesteros, 1992, 309).

mira claro:

—¡Quedouse morta! {GL}— Morta; mira, claro, era co mal o animal subía por as paredes (Sánchez Rodríguez, 1983, 219).

mira vaia:

Teño eu, prestoumo Ramiro antes. Mira, vaia montón (Borrazás, 1991, 35).

Polo tanto, *mira* amosa unha maior capacidade ca *olla* de compartir espazo con outras partículas, froito do seu alto uso como MD na lingua galega.

En resumo, é na lingua galega onde os MD *olla* e *mira* presentan como habitual unha situación que nos outros dous idiomas só é unha opción de construción. Nas tres linguas as formas coas que se combinan estes elementos son outros MD ou diferentes complementos externos, pero *mira* destaca na lingua galega sobre o resto na diversidade de elementos cos que poder coaparecer.

Imos resaltar destas outras opcións dúas estruturas en que *mira* se segue por un nexo prepositivo (*para* e *de*). Son formantes dun MD composto, xa que comparten unidade entoativa e o significado sempre é o mesmo: focalizan a

información para marcala ou como un feito que produce estupefacción ou como exemplo que explique o antes dito.

Mira pr'el, como se lle conoce o que...o que le (Regueira Fernández, 1989, 28).

¡Cuantos borrachos hai por eiquí neste sitio! Mira deste ladrón a qué anda, a prender este cabalo (Roux, 1982, 37).

Estes adxuntos sérvennos á vez para tratar aqueles MD compostos formados por unha estrutura frástica fosilizada de *mira*. Observando especialmente o conxunto *mira para* (25 rexistros) semella que estamos ante un verbo de percepción visual xunto do complemento de dirección cara a onde se debe levar a vista. Pero non é tal. *Mira* perdeu o seu significado sensorial e o complemento xa non indica un destino locativo, senón que introduce o elemento que se quere focalizar. Dalgún modo herda a interrelación orixinal, pero perde a natureza de estrutura con acción verbal. Pasan a funcionar como un MD.

Hai un resultado idéntico xunto doutros elementos que son restos de complementación verbal. Tal e como con *olla*, resólvense nun MD composto os encontros *mira ti* (ou *ti mira*), no que o segundo elemento remite ó suxeito fosilizado do verbo e, comunmente, pecha a unidade (168 rexistros),

¡Ai!... eu aínda me quero mellor aquí de noite ca na roza de día, mira ti (Graña Muíño, 1995, 63).

aínda que tamén pode iniciala (25 rexistros);

O pobre home chegou sangrando á aldea e alí o curaron. Ti mira que historia (Toro, 1993, 142).

mira ben (15 rexistros), MD que introduce unha advertencia e ten un funcionamento paralelo a outros do tipo *a ver*;

¡Mira ben o que fas, filliña, mira! (Varela Buxán, 1975, 107).

ou o encontro de *mira* cun complemento directo fosilizado. Neste último tipo, amais de *unha cousa* (9 rexistros), tal e como o rexistramos con *olla*,

-Mira unha cousa. ¿Por que non te agachas no noso soto?
(Calo Lourido, 2001, 115).

tamén presentan un mesmo funcionamento os encontros *mira o que che digo* (1 rexistro)

Apañámonos sen ti, aquí non nos fas falta. E mira o que che digo, que serán tódo-los meus desexos que non veñas, querido Ramón (Angueira Viturro, 1999, 183).

ou *mira o que son as cousas* (1 rexistros), este último marcando a información como un resultado sorprendente e abandonando xa a idea de advertencia.

Entón un parente mercou aquilo e marcharon para Madrid, e mira o que son as cousas, ó pouco tempo morreulle-lo tío (Araúxo, 1996, 99).

Nos tres casos a fixación das construcións tamén vén favorecida polo uso de lexemas semanticamente xenéricos como é *cousa*, que permite o uso discursivo do conxunto.

Por outra banda, temos que lembrar que para *olha* en portugués este tipo de combinatorias non foron recollidas no corpus, amosando un maior desligamento entre o seu funcionamento verbal e o discursivo. Pola contra, *mira* en español pode combinarse cun elemento tamén xenérico (*una cosa*), derivado dun complemento directo do verbo, e pasar a funcionar como un MD composto. Gallardo Paúls nunha nota de rodapé matiza a súa afirmación de que *mira* non ten complementos ó indicar que “en la conversación espontánea o en el debate (...) es frecuente identificar ejemplos como *mira una cosa*” (2005, 61). Neste traballo non consideramos que nestas situacións o MD *mira* (ou *olla*) conserven a capacidade de rexer complementación verbal, senón que son construcións frásticas fixadas que adquiren o rol de MD, neste caso composto.

Mira una cosa si tu fueras a otro pais te gustaria ke te trataran bien o como una mierda (Ayoze, 2008).

Polo tanto, recollemos en español un dos exemplos de MD frásticos con *olla* ou *mira* na lingua galega. Pero é o único caso de todas as posibilidades rexistradas para estes dous MD

no idioma galaico; por exemplo, o combinado máis recorrente neste código, *olla / mira ti*, non ten paralelo en español. Nesta lingua, estruturas como *mira, tú* non funcionan como un MD único, senón como un MD e un vocativo, situados en dous cortes entoativos diferentes.

O comportamento na liña entoativa é útil para opor o funcionamento de *mira ti* a *mira, tú*, porque en grande medida o seu desenvolvemento neste nivel é un dos trazos que caracterizan os MD *olla / olha* e *mira* como partículas discursivas.

En portugués *olha* trae consigo un corte na liña entoativa como principio, singularmente cando non forma parte dun MD composto, xa que nestes casos as opcións de que a liña entoativa sexa continua aumentan. En galego, con este mesmo MD, a situación diversifícase porque, ó creceren as súas capacidades combinatorias, redúcese a súa esixencia de separación do resto do discurso. Deste modo vimos que o funcionamento a este respecto é diferente se *olla* funciona como un MD simple (o habitual é que se ille do resto), a se forma parte dun MD composto (domina a ausencia de ruptura entoativa), fundamentalmente xunto de *que* ou *como*. Con *mira*, nesta mesma lingua, a situación é parella á descrita para *olla*: o comportamento na liña entoativa destes MD diversifícase, froito das súas capacidades combinatorias, pero pódese establecer unha regra de predisposición segundo funcione como un MD simple (tende cara ó illamento entoativo) ou un MD composto (prefire a ausencia de interrupción entoativa, xa que é un único elemento discursivo)

posición	construción	galego
illado	MD simple	36%
	MD composto	15,5%
non illado	MD simple	20%
	MD composto (olla que/como)	28,5%

En español, Pons Bordería apunta que “desde el punto de vista entonativo, estas formas no suelen estar integradas en la línea melódica del enunciado en el que se insertan” (1998, 218); polo tanto, o habitual é que apareza illado da estrutura.

Es que, mira, ¿qué grupo de música es? (Pons, 1998, 224).

Deste modo, o funcionamento de *mira* en español e de *olha* en portugués son máis próximos, porque para estes dous idiomas a situación prototípica é a illada, mentres que no galego -para os dous MD- o illamento da partícula vai depender en grande medida das súas combinatorias.

Concluindo, tanto en español coma en galego, *mira* defínese como un MD conversacional propio da coloquialidade, incompatible coa negación e con predisposición para cubrir a posición inicial da oración. A partir de aquí comezan as diverxencias que afastan este MD entre os dous idiomas, pero que aproximan *olla* e *mira* na lingua galega. Estamos a nos referir ó valor comunicativo das partículas (focalizador en galego, pero organizador do discurso en español), ás súas capacidades combinatorias (moito maiores en lingua galega) e, vencellado con isto último, ó seu comportamento na liña entoativa (máis variable no idioma galaico). De modo que, aqueles puntos que afastan *mira* en galego e español, son os que sitúan *olla* e *mira* (en galego) nun mesmo paralelo.

6. Conclusión

A finalidade deste traballo era facer unha análise de dous MD cunha mesma orixe (derivan de verbos de percepción visual) en tres linguas contiguas e membros dunha mesma familia (galego, portugués e español). A análise ten como obxecto a busca de puntos comúns e discordancias entre as catro formas, fundamentalmente para tentar xustificar a diferenza de uso entre *olla* e *mira* no mesmo código, é dicir, en galego.

Estes MD, indistintamente da lingua en consideración, comparten trazos definitorios do seu funcionamento:

- o seu nivel de actuación é a conversación, é dicir, son ferramentas do discurso dialogado con interacción entre os participantes;
- o estilo de lingua condiciona o uso destas partículas, xa que a súa presenza trae consigo coloquialidade no tratamento da información e na relación entre emisor e receptor;
- e particularidades definatorias da categoría MD son cumpridas por todos eles:
 - non é posible a súa negación
 - teñen a facultade de combinarse con outros MD ou complementos externos á unidade sintáctica

Por outro lado, os aspectos que afastan o funcionamento de *olla* ou *mira* entre o galego e a outra lingua en que o respectivo MD é utilizado son xustamente características compartidas polas dúas partículas na lingua galaica:

- a disposición do MD na orde de elementos

Tanto *olha/olla* coma *mira* (en galego e en español) ocupan comunmente a posición inicial na estrutura; se non o fan, será porque este lugar xa foi cuberto por outra partícula discursiva que concorre cos referidos MD por esta posición.

Pero neste punto xorde unha diferenza entre *olha* e *olla*: na lingua galega, este MD pode pechar a estrutura. O que é unha diferenza entre linguas pasa a ser unha coincidencia entre *olla* e *mira*, xa que este último, tanto en galego coma en español, pode tamén cubrir esta posición.

- os efectos do MD na liña entoativa do discurso

Funcionar como unha partícula discursiva significa un rol periférico na estrutura; á súa vez, este papel tradúcese normalmente nun illamento entoativo. Deste modo, enténdese que tanto con *olha* en portugués coma con *mira* en español a súa presenza signifique un corte na liña entoativa. Pola contra, estes dous MD en galego non carretan necesariamente unha

interrupción desta natureza; a capacidade de *olla* e *mira* neste idioma de situarse a parte da liña entoativa do discurso vai depender das partículas coas que se combine: se estamos ante unha acumulación de complementos externos, o común será que o MD se ille do discurso, pero se forma parte dun MD composto, entón non haberá unha única unidade entoativa.

- a predisposición de adxuntarse a outros elementos externos

Para todos os MD a combinación con outros MD ou outros elementos externos é unha propiedade común. A diferenza está no grao de desenvolvemento desta capacidade. En galego estes dous elementos acostuman acompañarse doutras partículas periféricas á estrutura sintáctica, resultando nunha acumulación de elementos discursivos ou configurando MD compostos; pola contra, tanto en portugués coma en español, aínda sendo a combinación unha opción de *mira* ou *olha*, non representa unha porcentaxe de peso similar ó recollido para as formas galegas.

- a conservación de pegadas sintácticas do seu pasado verbal

Estes MD derivan de verbos de percepción visual; este funcionamento verbal xustifica que nalgúns casos houbera unha fixación frástica que se desenvolveu nun único MD. En galego, tanto *olla* coma *mira* aparecen funcionando como un MD composto xunto de complementos verbais fosilizados de diversa natureza (o suxeito, diferentes complementos directos ou un circunstancial de modo), mentres que en portugués non se recolleu esta posibilidade e en español só se rexistrou xunto dunha das posibilidades recollidas na lingua galaica.

- o valor comunicativo das partículas

En español *mira* ten como función primeira a de organizador do discurso, mentres que a de focalizador é secundaria. Para os outros dous idiomas, estes MD son

focalizadores que, nun plano secundario, poden aproximarse ó rol de organizadores.

Á súa vez, como focalizadores, dirixen a atención ou sobre o receptor ou a propia información. O peso destes dous sentidos é similar para os dous MD e tanto en galego e portugués; as diverxencias entre idiomas encóntranse na predisposición cara ós subvalores secundarios que estas partículas poden adquirir. Teñen unha xerarquía diferente que opoñen, por un lado, *olla* e *mira* en galego a, polo outro, *olha* en portugués.

En conclusión, o comportamento destes catro MD ten moitos puntos comúns, pero o de *mira* e *olla* en galego é practicamente idéntico. Por conseguinte, entramos agora no segundo obxectivo deste traballo: a busca dunha xustificación que explica a diferenza de uso que se rexistra entre estes dous MD no idioma galego.

Se o funcionamento de *mira* e *olla* é moi similar, a escolla preferente na lingua galega do primeiro fronte ó segundo non se pode deber a razóns puramente lingüísticas. Haberá que buscar a explicación noutro nivel, e nós encontrámolo no plano sociolingüístico.

Son numerosos os exemplos de pares máis ou menos sinónimos galegos, dos que un dos membros se viu promocionado, entre outras razóns, por coincidir cunha forma española: desde (22908 rexistros no corpus Corga) fronte a dende (10952 rexistros no corpus Corga), primo (723 rexistros no corpus TILG) fronte a curmán (587 rexistros no corpus TILG), etc. Entre estes pares, sempre se rebela como o máis usado a forma idéntica á da lingua española. É dicir, a presión da lingua (elite) colonizadora explica a selección feita pola comunidade, xa que esa escolla está máis ligada á idea de poder e de prestixio social que os falantes teñen (ou tiveron).

A linguaxe é o lugar onde os individuos se representan e constitúen o mundo, pero é necesario ver a linguaxe como lugar de interacción de constitución de identidades e de coparticipación. Así se explica que nunha situación de conflito lingüístico actual e dunha anterior diglosia alongada no marco

temporal a comunidade de falantes tentase, se non asimilar todos os parámetros que estaban vencellados cun status superior, polo menos achegarse o máis posible a eles; ou sexa, a nivel lingüístico, se non se pasa a falar castelán, cando menos promover as formas coincidentes coas deste idioma en detrimento das diferenzas. Este é o criterio básico que xustifica o éxito de *mira* fronte a *olla* no galego.

Fontes utilizadas:

Lingua Portuguesa

Corpus do Português Oral: <http://www.clul.ul.pt>

Assis, Machado de (1994): *Quincas Borba en Obra completa*. Rio de Janeiro: Editora Nova Aguilar.

Bacelar do Nascimento, Maria Fernanda, et al. (1987): *Português fundamental: métodos e documentos*. Tomo I. Lisboa: INIC, CLUL.

Carvalho, O. G. Rêgo de (1971): *Somos todos inocentes*. <<http://www.corpusdoportugues.org>>.

Lingua española

Ayoze (2008): "Que pasada" en *Argentina Forums*. <<http://www.justlanded.com>>. [07/05/08].

Gallardo Paúls, Beatriz; María Josep Marín Jordà (2005): "Marcadores discursivos procedentes de verbos perceptivos en el discurso afásico", *Revista de Investigación Lingüística* 8, 53-94.

Galué, Dexy (2002): "Marcadores conversacionales: un análisis pragmático", en *Boletín de Lingüística*: 18. Caracas: Universidad Central de Venezuela, 27-48.

Muñoz, Sandra (2009): "Entrevista a Dana Aguilar y Hector Peña", en *Tampico Cultural*. <<http://www.tampicocultural.com>>.

Pons Bordería, Salvador (1998): "Oye y mira o los límites de la conexión", en *Los marcadores del discurso: Teoría y análisis*. Madrid: Arco, 213-228.

Lingua galega

Tesouro Informático da Lingua Galega (TILG):
<http://www4.usc.es/TILG/>

A Fuliada 11, 12/04/1888.

Alonso, Dámaso (2001): *Narraciones orales gallego-asturianas*.
Tomo I. Madrid: Gredos.

Alumnos do Seminario de santa Catalina de Mondoñedo (1999):
A carón do lume. Lugo: Citania.

Angueira Viturro, Anxo (1999): *Pensa nao*. Vigo: Xerais.

Araújo, Emilio (1996): *Tempos serodios*. Vigo: Cumio.

Barxa Iglesias, Francisco (1984): *Os cabalos da troula*. Vigo: Nova
Galicia.

Blanco Amor, Eduardo (1972): *Xente ao lonxe*. Vigo: Galaxia.

Blanco Amor, Eduardo (1974): *Teatro para a xente*. Vigo: Galaxia.

Borrazás, Xurxo (1991): *Cabeza de chorlito*. Santiago de
Compostela: Sotelo Blanco.

Cabana, Darío Xohán (1996): *Morte de Rei*. Vigo: Xerais.

Calo Lourido, Francisco (2001): *Salseiros*. A Coruña: Espiral
Maior.

Cao Martínez, Camilo (1983): *Idilios do Feal de Ansemil*. Vigo: Ed.
do autor.

Catoira, Manuel (1977): *A cadea e A outra banda do silencio*. Lugo:
Celta, Lugo.

Cid Cabido, Xosé (1988): *O camiño de Middeharnis*. Vigo: Xerais.

Cortezón Álvarez, Daniel (1981): *A vila sulagada*. Sada-A Coruña:
O Castro.

Costas González, Xosé Henrique (1986): *Aproximación lingüística
á fala de Vincios*. Memoria de Licenciatura. Santiago de
Compostela: USC.

Couceiro Pérez, Xosé Luís (1976): "El habla de Feás", en *Verba*,
anexo 5. Santiago de Compostela: USC.

Díaz Fernández, Xerardo (1985): *Contos*. Montevideo: Patronato
da Cultura Galega.

Eiré, Afonso (2000): *Eu tamén fun coas vacas*. A Coruña: Espiral
Maior.

- Gómez Vilavella, Xosé María (1992): *Historias intra da bisbarra: Castroverde, Baleira, Pol.* Lugo: Deputación de Lugo.
- Graña Muiño, J.L. (1995): *Cerdido: lingua e outras realidades.* Vigo: Ed. do autor.
- Ledo Andión, Margarita (1985): *Trasalba ou Violeta e o militar morto.* Vigo: Xerais.
- Lorenzo Fernández, Xoaquín (1973): *Cantigueiro popular da Limia Baixa.* Vigo: Galaxia.
- Martínez Oca, Xosé Manuel (1983): *Beiramar.* Vigo: Xerais.
- Martínez Oca, Xosé Manuel (1993): *Os culpables.* A Coruña: Vía Láctez.
- Martínez Oca, Xosé Manuel (1995): *Náufragos en terra.* Vigo: Xerais.
- Martínez Oca, Xosé María (1981): *A escura chamada dos cavorcos.* Vigo: Xerais.
- Méndez Ferrín, Xosé Luís (1980): *Crónicas de Nós.* Vigo: Xerais.
- Méndez Ferrín, Xosé Luís (1986): *Antón e os inocentes.* Santiago: Sotelo Blanco.
- Méndez Ferrín, Xosé Luís (1994): *Estirpe.* Vigo: Xerais.
- Miranda, Xosé (1998): *Morning Star.* Vigo: Xerais.
- Moure Mariño, Luís (1971): *Sempre matinando.* Vigo: Galaxia.
- Pla Xubiri, Juan (1917): *A tola de covas.* Madrid: La Itálica.
- Regueira Fernández, Xosé Luís (1989): *Textos dialectais do norte da Terra Chá.* Tese de doutoramento, Santiago de Compostela: USC.
- Rei Ballesteros, Anxo A. (1992): *Loira.* Vigo: Galaxia.
- Ribeiro Loureiro, Manuel (1989): *O coronel ten a quen lle escribir.* Vigo: Xerais.
- Rodríguez Troncoso, Manuel (1996): *Raíces rurais.* Sada: O Castro.
- Roux, Martine (1982): *Fala o fistor e faise día: algúns aspectos da tradición oral galega.* Sada: O Castro.
- Sánchez Rodríguez, Helena (1983): *A fala da parroquia de Seteventos.* Memoria de Licenciatura, Santiago de Compostela: USC.
- Toro, Suso de (1993): *Tic-tac.* Barcelona. Ediciones B.

- Torres, Xohana (1971): *Adiós María*. Buenos Aires: Ediciones Galicia.
- Varela Buxán, Manuel D. (1975): *O ferreiro de Satán. Taberna sin dono*. Lugo. Celta.
- Vázquez Somoza, Xosé Luís (1986): *O galego en Zolle*. Tese de licenciatura, Santiago de Compostela: USC.

Referencias bibliográficas

- Domínguez Portela, Soraya (2006): “Pois: dende a conxunción ó marcador discursivo”, *Cadernos de Lingua* 28, 145-173.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2005): *Os marcadores discursivos: conectores cotraargumentativos no galego escrito*. A Coruña: Universidade da Coruña.
- Gallardo Paúls, Beatriz; María Josep Marín Jordà (2005): “Marcadores discursivos procedentes de verbos perceptivos en el discurso afásico”, *Revista de Investigación Lingüística* 8, 53-94.
- Galué, Dexy (2002): “Marcadores conversacionales: un análisis pragmático”, en *Boletín de Lingüística*: 18. Caracas: Universidad Central de Venezuela, 27-48.
- Martín Zorraquino, María Antonia; José Portolés Lázaro (1999): “Los marcadores del discurso”, en *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. 3. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe, 4051-4213.
- Pons Bordería, Salvador (1998): “Oye y mira o los límites de la conexión”, en *Los marcadores del discurso: Teoría y análisis*. Madrid: Arco, 213-228.
- Rost, Cláudia Andrea (2005): “Mapeamento dos contextos de actuación de *olha e veja*”, en *Abordagens funcionais da língua: temas de pesquisa*. Trindade: Universidade Federal de Santa Catarina.